

Institutionen för Samhällsvetenskap

Camilla Björn
Anna Olsson

Äldre, hemtjänst och genus

En studie i skillnader mellan äldre kvinnor och mäns upplevelser och erfarenheter i samband med hjälp från kommunal hemtjänst

Elderly, home - help service and gender

A study about differences in experiences between elderly women and men from the home - help service

Social omsorgsvetenskap
C -uppsats

Datum/Termin: 06-06-08
Handledare: Ulla Rantakeisu
Examinator: Rolf Granér
Lars Bergström

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka skillnader i äldre kvinnors och mäns upplevelser och erfarenheter i samband med kommunal hemtjänst. Undersökningen är en kvalitativ studie och som datainsamlingsinstrument har intervjuer använts.

I resultatet redovisas fem teman som framkom genom intervjuer med sex äldre personer, fördelat på tre kvinnor och tre män, som alla har hemtjänst. Dessa teman har analyserats utifrån ett genusperspektiv med fokus på teorier om mannen som norm, genuskontraktet och maktaspekter av genus i hemmet. Resultatet visar att genuskontraktets uppdelning av kvinnogöra och mansgöra är starkt socialiserat hos respondenterna och utgör en stor och avgörande del av deras identitet.

I studien tycker vi oss se att kvinnors upplevelser och erfarenheter av hemtjänsten är betydligt mer omvälvande än männens. Till skillnad från männen upplever kvinnorna ett större beroende av hemtjänsten i kombination med en lättnad att befrias från vissa hushållssysslor. I och med hjälpen från hemtjänsten förändras kvinnans sociala position från omsorgsgivare till omsorgstagare vilket hon upplever som både en påfrestning och en befrielse. Detta till skillnad från mannens vars sociala position inte förändras som en effekt av hjälpen. Han är fortsatt omsorgstagare – möjligen har omsorgsgivaren bytt skepnad.

Abstract

The intention of our study was to examine differences in experiences between elderly women and men from the home–help service. It's a qualitative study based on interviews and data collection.

Five categories are presented in the result of the study. The categories are based on interviews with three elderly women and three elderly men who all have home–help service. In our study focus have been put into gender in aspect of man as normality in society, the contract between gender and aspects of power between genders at home. The result of the study indicate that the contract between gender is strongly socialized among the respondents and constitute a big part of their identity.

The study show that women experience of home–help service are significantly different from men. They feel a larger dependence in connection of home – help service, but at the same time they also feel relief to be released from some of the work at home. In connection with home – help service women change their social position as a affect of the help, women go from caregivers to caretakers. Men have always been care takers, possibly now the care giver have changed shape.

Förord

Denna uppsats skulle inte kunnat genomföras utan medverkan och hjälp från andra. Vi vill därför ta tillfället i akt och här tacka de personer som gjort det möjligt för oss att genomföra denna undersökning.

Ett stort tack riktas först och främst till de informanter som deltagit i vår undersökning, utan er hade denna undersökning inte varit genomförbar.

Vi vill också tacka kommunen och de personer inom denna verksamhet som hjälpt oss att söka efter våra informanter samt övrig information.

Vi tackar även våra respektive familjer som ställt upp och hjälpt och stöttat oss under tiden vi arbetat med undersökningen.

Ett stort tack till vår handledare Ulla Rantakeisu, för de värdefulla synpunkter du gett.

Slutligen vill vi rikta ett tack till varandra för att vi stöttat och peppat varandra genom arbetet.

Camilla Björn & Anna Olsson

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	1
ABSTRACT	2
FÖRORD	3
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
1. INLEDNING	6
1.1 Presentation	6
1.2 Problemområde	6
1.3 Begreppsdefinitioner	7
1.3.1 Genus	7
1.3.2 Genusidentitet	7
1.3.3 Äldre	7
1.4 Syfte och problemformulering	8
1.4.1 Preciserade frågeställningar	8
1.5 Uppsatsens disposition	8
2. BAKGRUND	9
2.1 Äldreomsorgens historiska utveckling	9
2.2 Samhällets syn på den äldre människan	10
3. Litteraturgenomgång	11
3.1 Äldreforskning	11
3.2 Genusforskning	12
4. METOD	14
4.1 Val av metod	14
4.2 Undersökningsgrupp och urval	14
4.3 Datainsamling	15
4.4 Bearbetning och analys	15
4.5 Etiska överväganden	16

5. RESULTATREDOVISNING	17
5.1 Presentation av informanterna	17
5.2 Presentation av teman	17
5.3 Tidigare yrkesliv	17
5.4 Reflektioner över hemtjänsthjälpen	17
5.5 Erfarenheter av hemtjänstpersonal.....	19
5.6 Upplevelser av hjälpberoende.....	20
5.7 Hjälp som äldre saknar	21
6. ANALYS	23
6.1 Tidigare yrkesliv	23
6.2 Reflektioner över hemtjänsthjälpen	23
6.3 Erfarenheter av hemtjänstpersonal.....	24
6.4 Upplevelser av hjälpberoende.....	25
6.5 Hjälp som äldre saknar	26
7. SLUTDISKUSSION OCH KONKLUSION	28
LITTERATURLISTA.....	31
Bilaga 1.....	33

1. Inledning

Inledningsvis presenteras vilka vi är och varför vi valt det ämne som vår studie behandlar samt problemområdet. Här redogörs också för vår syn på den äldre människan och våra perspektivval. Vi redovisar även de begrepp och definitioner som används i uppsatsen. Detta mynnar slutligen ut i ett syfte. Kapitlet avslutas med en beskrivning av uppsatsens disposition.

1.1 Presentation

Vi, Camilla Björn och Anna Olsson, har båda läst social omsorgsvetenskap vid Karlstad Universitet. Under vår studietid har människors upplevelse av hjälp och de etiska problem som t ex individens möjlighet till självbestämmande, att behålla sin integritet samt praktiska problem som kan uppstå i samband med hjälpen intresserat oss båda. Hjälp inom social omsorg ges till människor med många olika former av behov, bl.a. för missbrukare, psykiskt sjuka, människor med fysiska och kognitiva funktionshinder. Urvalet av människor med hjälpbehov föll dock på äldre. Äldre är dock en stor grupp som kan innefatta alla de tidigare nämnda formerna av hjälpbehov. Detta blir ett alltför brett område att undersöka och vi beslutade efter mycket resonering att lägga fokus på äldre människors upplevelse av hjälp från hemtjänsten då det är den vanligaste formen av hjälp för äldre. Vi vill också undersöka om det finns skillnader mellan mäns och kvinnors upplevelser och belysa problemet ur ett genusperspektiv.

Vår undersökning utgår från ett brukarperspektiv. Därmed väljer vi också bort andra perspektiv som den professionelle hjälparens och den anhöriges perspektiv i samband med hemtjänst. Anledningen till att vi valt att se på hemtjänsten ur brukarens perspektiv är att det är just brukarens upplevelser, erfarenheter och känslor kring sin situation som vi är intresserade av och vill veta mer om. Vår syn på åldrandet har vi fått genom gerontologin som har en helhetssyn på den åldrande människan. Ämnet är tvärvetenskapligt och ser åldrandet som en konsekvens av olika faktorer (Dehlin och Rundgren, 2002). För att få en förståelse för åldrandet måste man se till såväl biologiska, psykologiska och sociala aspekter och sätta dessa i förhållande till den miljö individen befinner sig i. Inom gerontologin ser man alltså åldrandet som en process som pågår hela livet (Dehlin och Rundgren, 2002). Genom att se åldrandet ur ett sådant livsloppsperspektiv kan man se tidigare händelsers betydelse för individens förmåga att klara efterkommande händelser och situationer (Öberg, 2002, kap 2). Vi vill försöka sätta oss in i den enskilde äldres situation för att få en förståelse hur denne har det vilket vi förhoppningsvis kan ta med oss och använda i vårt framtida arbete inom social omsorg.

1.2 Problemområde

Det finns studier gjorda som pekar på de problem som kan uppstå i samband med att äldre får hjälp i hemmiljö, bl.a. av Tamm (2002) och Tuulik Larsson (1992). Vi har dock inte hittat någon forskning angående skillnader mellan män och kvinnors upplevelse av hjälpen något som vi därför tycker är både relevant och intressant att titta närmare på.

Att bli äldre innebär att kroppens system successivt försämras och individen lättare drabbas av sjukdom och funktionshinder (Dehlin och Rundgren, 1995). Detta innebär att människor som uppnått en hög ålder ofta förr eller senare blir beroende av samhällets hjälp för att klara sin vardag. Kommunen har en rättslig skyldighet att bistå med sådan hjälp, vilket stadgas i Socialtjänstlagen (SFS 1980:620).

I och med ädelreformen som kom 1992, dvs. kommunens övertagande av ansvaret för äldres vård och omsorg från landstinget, och kvarboendepincipen, dvs. rätten för äldre att bo kvar hemma så länge de kan och vill, är det mer regel än undantag att äldre med stort hjälpbehov får vård och omsorg i sitt ursprungliga boende (Socialstyrelsen, 2002). Rätten att bo hemma och få hjälp betraktas som något positivt men omsorg i hemmet innebär också ett intrång i individens privata sfär och integritet (Tamm, 2002).

1.3 Begreppsdefinitioner

I detta avsnitt definieras begreppen *genus*, *äldre* och *genusidentitet* vilka frekvent kommer att användas i arbetet.

1.3.1 Genus

Ordet kön förknippas i allmänhet i första hand till det biologiska könet, kvinna och man. Det biologiska perspektivet på kön kan dock inte förklara manliga och kvinnliga beteenden:

”Kvinnor kör inte Nissan Micra, rakar benen eller går på aerobics för att de är födda med kvinnors biologi, utan för att det är ett kvinnligt mode här och nu” (Thomsson, 1998, s.22).

Thomsson (1998) menar att länken mellan biologi och beteende inte är givet, de omgivande krafterna från samhälle och kultur är starkare än vi tror. Hon pekar på att vår sociala verklighet är gjord för att ta emot två olika typer av beteende där kvinnor är det motsatta könet i relation till mannen. Genus, menar Hirdman (2001), handlar om både män och kvinnor och om sociala processer. Alltså att vi som individer socialiseras in i de rådande värderingar som bärs av samhället. Vi definierar, i likhet med Hirdman (2001) och Thomsson (1998), genus som det socialt konstruerade könet format utifrån samhällets kultur och de förväntningar det ställer på kvinnor och män. Ibland används i uppsatsen även ordet socialt kön som då ska betraktas som synonymt med genus.

1.3.2 Genusidentitet

Connell (2003 s.114) menar att ett av de vanligaste sätten att förstå genus närvaro i det vardagliga livet är genom begreppet genusidentitet. Connell tycker dock att begreppet är problematiskt då begreppet identitet har använts i för många sammanhang och därmed fått alltför vid mening för att kunna användas specifikt. Vi anser dock att vi behöver använda begreppet genusidentitet i vår analys. Med genusidentitet menar vi den del av individen som påverkas av de sociala processer som bygger upp vår föreställning om vad som är manligt och kvinnligt.

1.3.3 Äldre

Även vad som avses med äldre bör klargöras. Enligt WHO's definition delas de äldre in i två kategorier varav den första kategorin är yngre äldre som är 65 år till 79 år och den andra är äldre äldre, dvs. personer 80 år och uppåt (Dehlin och Rundgren, 1995). Då vi är intresserade av ett könsperspektiv på kommunal hemtjänst snarare än om det finns skillnader i upplevelser och erfarenheter mellan olika åldersgrupper ser vi ingen analytisk poäng med att använda oss

av åldersuppdelade kategorier. Vi kommer därför i vårt arbete använda oss av begreppet äldre och avser då personer i åldrarna 65 år och uppåt.

1.4 Syfte och problemformulering

Syftet med föreliggande arbete är att utifrån ett genusperspektiv undersöka om det finns skillnader i äldre mäns och kvinnors upplevelser och erfarenheter i samband med kommunal hemtjänst.

Vi vill undersöka vilka upplevelser och erfarenheter de äldre själva har i samband med omvårdnad från den kommunala hemtjänsten? Vi är speciellt intresserade av skillnader i äldre mäns och äldre kvinnors upplevelser då antalet studier med avseende på detta förefaller obefintligt, samtidigt som vi själva skulle vilja ha kunskap om eventuella könsskillnader i dessa sammanhang.

1.4.1 Preciserade frågeställningar

Preciserade frågeställningar för studien är att:

- undersöka om män och kvinnor fokuserar på skilda saker när de berättar om sina upplevelser och erfarenheter av hemtjänsthjälpen
- undersöka hur dessa skillnader i så fall ser ut
- undersöka om det finns skillnader i upplevelse av beroende i samband med hemtjänsthjälp mellan kvinnor och män
- undersöka om det finns skillnader angående vilken hjälp kvinnor respektive män saknar
- undersöka skillnad i män och kvinnors syn på yrkeslivet, samt undersöka hur genusidentiteten påverkar upplevelsen

1.5 Uppsatsens disposition

Arbetet har disponerats så att under punkt ett beskrivs problemområdet, vårt val av perspektiv och vår syn på den äldre människan. Där beskrivs även studiens syfte och problemformulering och där redovisas definitioner av centrala begrepp. Under punkt två beskrivs äldreomsorgens utveckling historiskt samt samhällets syn på den äldre människan. Avsnitt tre innehåller en litteraturgenomgång. Punkt fyra beskriver val av metod och hur vi har gått tillväga i studien. Resultatredovisningen presenteras under rubrik fem. I avsnitt sex redovisas vår analys av resultatet. I det sjunde och avslutande avsnittet redovisas reflektioner över resultat och analys.

2. Bakgrund

I detta avsnitt redogörs för äldreomsorgens utveckling historiskt sett. Här beskrivs även samhällets syn på den äldre människan. Vi har ansett att en sådan beskrivning är nödvändig för att läsaren ska få en bättre bild och en större förståelse för det område inom vilken studien är utförd.

2.1 Äldreomsorgens historiska utveckling

Dagens äldreomsorg har utvecklats från 1800-talets fattigvård till våra dagars valfrihetsideologi. Fattigvårdssektorn behandlade inte enbart äldre utan alla hjälpbehövande, dvs. även alkoholister, arbetslösa, fattiga, funktionshindrade såväl fysiskt som psykiskt m.fl. hjälpbehövande. Fattigvårdens uppgift var att fostra, med stränghet, de hjälpbehövande till plikt känsla och arbetsmoral. Stöd gavs inte utan motprestation då det ansågs uppmuntra till missbruk och arbetsovilja (Östnäs, 2000).

1913 kom pensionsreformen som gav äldre stöd i annan form än genom fattigvård. Äldreomsorgens utveckling kan därefter urskiljas i tre olika ideologier tillika tidsperspektiv. Ålderdomshemsideologin som sträcker sig från ca 1918 till 1950, hemtjänstideologin som var rådande från ca 1950 till 1990 och valfrihetsideologin från ca 1990 (Östnäs, 2000).

Ålderdomshemsideologin byggde på en utveckling av fattigvården till ålderdomshem. På ålderdomshemmen inhystes inte bara äldre utan även kroniskt sjuka och psykiskt funktionshindrade. Pensionärshem, ett boende utan institutionskaraktär, utvecklades för att avlasta ålderdomshemmen. 1946 kom en ny lag om folkpension som innebar ytterligare ett steg bort från den tidigare fattigvården (Östnäs, 2000).

Hemtjänstideologin hade sitt ursprung i samhällsdebatter angående institutioners vara eller icke vara. Ivar Lo Johansson myntade i dessa sammanhang begreppet hemvård i stället för vårdhem. Hemtjänst utvecklades först i några få kommuner för att sedan breda ut sig över Sverige. Utvärderingar visade att äldre var nöjda och behoven av ålderdomshem minskade. Hemtjänstpersonalen rekryterades inledningsvis främst bland medelålders hemmafruar. Senare kom rekryteringen att främst omfatta unga kvinnor med gymnasial utbildning inom omsorg som socialservice och senare omsorgsprogrammet. Ålderdomshemmen ersattes till stor del av servicehus och bostadshotell. För de som inte kunde bo hemma fanns sjukhem (långvårdsavdelningar) i landstingets regi. Under 1980-talet ökade antalet äldre med stort vårdbehov i Sverige vilket ledde till att ålderdomshemmen åter sågs som ett alternativ. 1992 kom ädelreformen som innebar att kommunerna fick det samlade ansvaret för långvarig service och vård vilket innebar att Landstingens sjukhem lades ner (Östnäs, 2000).

Valfrihetsideologin tog sin början i slutet av 1980-talet. Ideologin bygger på tre principer för äldreomsorg. Den första principen om självbestämmande och integritet trycker på äldres rätt att själva bestämma hur de vill leva sina liv samt möjlighet att bo kvar i sitt hem/invanda miljö. Trygghetsprincipen är den andra och den pekar på vikten för äldre att kunna bo nära anhöriga och vänner. För att äldre ska uppleva trygghet är det också viktigt att de har tillgång till samma personal samt tillgång till personal dygnet runt om behov föreligger. Den tredje och sista är valfrihetsprincipen enligt vilken kommunerna skall tillhandahålla ett varierat utbud för att ge äldre möjlighet att välja vilken form/utformning av vård och omsorg som de vill ha.

I och med valfrihetsideologin trycker man alltså på vikten av ett varierat utbud av boende och insatser för att den äldre utifrån sin aktuella situation ska kunna påverka detta. Principerna återfinns i den nuvarande Socialtjänstlagen som ligger till grund för dagens äldreomsorg (Östnäs, 2000).

2.2 Samhällets syn på den äldre människan

”Åldrande” som ord förknippas ofta i vardagsspråk negativt. Det samma gäller ordet ”gammal” som ofta förknippas med skröplig och onyttig. När en persons fysiska eller psykiska förmåga sjunker t ex vid sjukdom talar individen ofta om att han känner sig gammal. Människor vill gärna bli gamla men inte vara det, man använder ordet om andra men inte gärna om sig själv (Helander, 1996). Heap (1995) menar att dessa negativa betydelser av orden äldre och gammal är en produkt av samhällets attityder gentemot äldre människor. Han menar vidare att synen på äldre som initiativlösa individer med begränsad förmåga att ta eget ansvar starkt präglar utformningen av samhällets äldreomsorg.

Heap (1995) pekar även på att samhällets nedvärderande attityder gentemot äldre bidrar till att denne sänker förväntningarna på den egna förmågan. Även Melin och Bang Olsen (1999) pekar på detta faktum. De menar att dagens dynamiska samhälle innebär så många och snabba förändringar att kunskap och erfarenhet snabbt blir inaktuell och att detta leder till att äldre människor känner att samhället inte har någon roll för dem. De menar vidare att samhällets låga förväntningar på dem gör att de hamnar i en s.k. självuppfyllande profetia, dvs. att äldre människor lever ”ner” till de negativa förväntningarna de känner från samhället. De pekar också på att många av åldrandets handikapp är av social karaktär då äldre utesluts från många sociala sammanhang bl.a. i och med pensioneringen, såsom uteslutning från arbetslivet och den sociala gemenskap det ger.

Tornstam (2001) menar dessa negativa attityder gentemot äldre människor beror på ett dolt förakt för svaghet från samhällets sida. Han menar att äldres låga status beror på att samhället hyllar produktivitet och självständighet och föraktar ineffektivitet och svaghet. Vidare menar han att i och med att samhället vill dölja detta förakt måste det gömmas och omvandlas till något mer accepterat. Han beskriver att samhället gör detta genom att tycka synd om och ömka äldre människor. Samma symptom kan ses när äldre behandlas som ”barn”, beslut tas över deras huvuden och de ses på som mindre vetande om vad som är bäst för dem. Genom att förminska dem till barnnivå kan samhället dölja sitt förakt och istället se sig själv som omhändertagande.

Denna syn på äldre kan vi se i media idag där äldre ofta beskrivs som osjälvständiga och hjälpberoende, en grupp som inte kan ta hand om sig själva. Gruppen äldre framställs som en ökande och kostsam grupp. Exempel på detta kan ses bl.a. i en artikel i DN av Ilmar Reepalu och Lars Isaksson (*”Äldre måste ta mer ansvar för sin egen tillvaro”*, 7/10 2004) där äldre beskrivs just som en ökande grupp som innebär stora ekonomiska påfrestningar för kommunerna. I artikeln kan man se ovan beskrivna syn på äldre som osjälvständiga och passiva inför sin vård och omsorg. Detta ser man bl.a. Genom att Reepalu och Isaksson trycker på vikten av att äldre i framtiden måste ta ansvar att planera för sitt eget liv, bl.a. genom att i ett tidigt skede av ålderdomen ställa sig i bostadskö och sedan vara beredda att flytta om så är nödvändigt för att få ett tryggt boende.

3. Litteraturgenomgång

I studien har vi tagit fasta på äldres upplevelser av hemtjänst med fokus på socialt kön. Forskning finns inom båda områdena, dvs. äldreforskning respektive genusforskning, men trots att vi sökt både via många sökmotorer på Internet och via bibliotek har vi inte funnit forskning som ser till äldres upplevelser utifrån ett genusperspektiv. Vi har därför fått söka litteratur utifrån äldres upplevelser av hemtjänst och genus separat och kommer att i detta avsnitt redovisas tidigare studier och litteratur från båda forskningsfälten.

3.1 Äldreforskning

Forskning kring åldrandet var länge mycket snävt definierat som i första hand ett medicinskt problem men har sedan mitten av 1980-talet radikalt förändrats och belysts ur helt nya perspektiv (Eliason, 1995). Östnäs (2000) menar att sedan 1990-talet har intresset för äldre frågor ökat både inom forskning och politik. Bl.a. har ädelreformen lett till ökat intresse att forska kring hemtjänst för äldre. Även litteratur i ämnet gerontologi och socialgerontologi har ökat under den senare tiden.

En kvalitativ intervjustudie av Tamm (2002) med äldre funktionshindrade visar på de etiska och psykosociala problem som kan uppstå i och med rehabilitering i hemmiljö. Hon menar att trots att rehabilitering i hemmet etiskt sett bygger på respekt för klientens autonomi och integritet samt på hans eller hennes värden, preferenser och mål, finns mycket lite kunskap kring ämnet. Tamm visar i sin studie hur viktig hemmet är för individen som privat och ”fredad” plats. Hon pekar på det faktum att äldre med funktionshinder ofta blir begränsade till det egna hemmet eller till vissa efter funktionshindret anpassade delar av det. De äldre funktionshindrade kan i de flesta fall inte ens ta sig ut i sin egen närmiljö, dvs. uteplats eller trädgård. Hon menar vidare att det i och med den professionella omsorgen sker ett intrång i den äldres privata sfär och att de äldre känner sig splittrade inför hjälpen då de å ena sidan är tacksamma för att få den och å andra sidan känner frustration inför sin situation. Tamm pekar på att den som är i behov av hjälp befinner sig i en beroendesituation gentemot den som ger omsorgen och att detta att vara beroende innebär att vara i underläge. Vidare visar hon på att det att förlora förmågor man tidigare haft genom funktionshindret innebär en förlust av tidigare roller och aktiviteter vilket innebär en förlust av sin tidigare identitet. I och med denna förlust måste den äldre omidentifiera sig vilket Tamm menar inte alltid är så enkelt.

Även Tuulik-Larsson (1992) pekar i sin studie av äldres upplevelser av sitt vardagsliv i samband med vård och omsorg i hemmet på betydelsen av hemmet för den äldre. Hon anser att hemmet utgör grunden för den äldres existens och att de äldre i hennes studie också uttrycker en önskan att bo kvar hemma så länge som möjligt. Hon menar att så länge den äldre bor kvar hemma kan denne lättare behålla sitt vardagsliv, sin identitet och sitt självbestämmande. Samtidigt präglas enligt Tuulik-Larsson de äldres vardag av oro inför framtiden och ett osäkert vardagsliv. Vidare pekar hon på det faktum att hög ålder ofta innebär ett krympande informellt nätverk, dvs. anhöriga och vänner, och ett ökat formellt nätverk, dvs. kontakter med professionell omsorgspersonal. Hon pekar i samband med detta på vikten av goda relationer mellan de äldre och de professionella.

Samuelsson (2002) beskriver hur viktig det informella nätverket, familj, släkt och vänner, är för äldres vård och omsorg. Hon pekar på att många studier visat att det informella nätverket står för mellan 60-80 procent av denna vård och omsorg och menar att det från politiskt håll finns en vision att denna omsorg skall öka ännu mer för att kunna minska den formella

omvårdnaden. Detta blir problematiskt om man sätter det i relation till Tuulik-Larssons (1992) beskrivning av det krympande informella nätverket hos äldre. Vidare pekar Samuelsson (2002) på att det finns väldokumenterade skillnader mellan könen och det informella nätverkets omvårdnad. Det är oftast kvinnor som är engagerade i släkt- och vänskapsrelationer där de fungerar som stöd och "emotionella tröstare" medan männen i det informella nätverket agerar rådgivare och ekonomiskt stöd. Mannen befinner sig därmed i en mer utsatt situation när det gäller det informella sociala nätverket då maken dör eftersom han inte varit aktiv när det gäller de sociala relationerna utan detta varit kvinnans ansvar.

3.2 Genusforskning

Det socialt konstruerade könet innebär enligt Hirdman (2001) att båda könen styrs av en kulturellt och socialt nedärvd överenskommelse gällande åtskilda förpliktelser, skyldigheter och rättigheter. Vidare pekar Hirdman på att mannen och kvinnan igenom överenskommelsen, vilken hon kallar genuskontraktet, har definierat sina skyldigheter så att mannen är den som försörjer och tar hand om kvinnan medan kvinnans är att föda mannens barn och sköta hemmet, dvs. en könssegregering som i dagens samhälle tar sig många uttryck. Detta är den första logiken i hennes teori om genussystemet. Den andra logiken är mannen som norm, dvs. den hierarkiska där han är överordnad henne.

Connell (2003) beskriver maktaspekten mellan könen som en av genusrelationernas fyra dimensioner. Han menar att det finns två former av makt när det gäller genus, en organiserad, institutionaliserad makt och en diffus makt som finns i samhällets förväntningar, föreställningar och fördomar. Den institutionella makten menar Connell kan ses bl.a. i rättsväsendets behandling av kvinnor när de har blivit utsatta för övergrepp av män. Den diffusa makten utövas framförallt diskursivt, genom vårt sätt att tala, skriva och skapa oss föreställningar. Det finns ingen som "tvingar" kvinnor att raka benen och sminka sig, ändå gör de det för att det är förknippat med den identitet de vill uppnå. Connell (2003) beskriver i dessa sammanhang begreppet "genusidentitet", dvs. den identitet hos individen som är kopplat till föreställningen om det att vara man eller kvinna.

Genussystemet innebär alltså en uppdelning av makt. När det gäller såväl arbetsliv, politik och ekonomi ses män som norm och maktinnehavare. Bekkengen (2002) menar att ett för vårt samhälle vanligt förekommande sätt att se på kvinnor och makt är att hemmet är kvinnans domän och den enda arena där hon innehar makten. Detta sätt att se stämmer väl överens med genuskontraktets uppdelning av ansvar för hemmet till kvinnorna. Vidare menar Bekkengen att i samhället finns en tanke om att kvinnor är ovillig att dela med sig av ansvaret i hemmet till mannen. Detta skulle då vara anledningen till att män ännu idag tar mindre ansvar när det gäller hushållssysslor och barnen. Bekkengen menar dock att kvinnors makt i hemmet är en makt konstruerad i tankevärlden. Den upprätthålls genom att kvinnor och män i sina relationer mellan varandra lever efter den föreställningen. Kvinnorna har inte den egentliga makten utan männen överlåter ansvaret då de är ovilliga att dela detta. Mannen aspirerar aldrig på att ta ansvaret och arbetet i hemmet, utan är istället nöjd om kvinnan tar hand dessa sysslor. Då kvinnan får ansvaret för hemmet ökar hennes erfarenhet och kunskaper på området, hon får på detta sätt en större kompetens när det gäller hem och barn. Detta menar Bekkengen kan leda till att kvinnan inkompetensförklarar mannen och då mannen avstår från att protestera blir det ett sätt att upprätthålla föreställningen om kvinnans makt i hemmet. Att hemmet är kvinnans domän ska därmed inte sammanblandas med att det är hennes maktområde.

Connell (2003) beskriver genusmönster som kulturellt betingade. De fortplantar sig socialt via de strukturer som begränsar individens handlande. Genus förändras därmed om den kulturella strukturen förändras men likaväl är genus ändå närvarande om än i en annan förpackning. Detta är något som även Hirdman (2001) ger tydliga exempel på. Genus ser olika ut från en tid till en annan och från en kultur till en annan men grunden är ändå den samma, dvs. genus är både stabil och föränderlig. Hirdman (2001) pekar på de sociala processerna som bygger upp begreppen kvinna och man. Hon beskriver hur kvinna och man formas genom präglning fostran och tvång och pekar på det faktum att trots att män och kvinnors situation i samhället förändras finns ändå det grundläggande sätt att se på man och kvinna utifrån genuskontraktet som en stabil grund.

Eftersom genuskontraktet ser annorlunda ut för olika generationer måste man för att få en förståelse för de äldres upplevelser och erfarenheter i samband med detta se på hur denna överenskommelse mellan män och kvinnor sett ut för den generation man studerar. I Forssén och Carlstedts (2003) studie behandlas centrala områden av livet för kvinnorna födda i början av 1900-talet, dvs. kvinnor samtida med kvinnorna i vår undersökning. Boken behandlar bland annat kvinnornas situation vad det gäller hushållsarbete. De beskriver kvinnors situation och vardag och vad som ansågs kvinnogöra och mansgöra under denna generations livstid. Vi kan se hur genuskontraktets fördelning där kvinnor skötte hem och barn och män försörjde familjen vid denna tidpunkt var ännu mycket mer strikt än dagens genuskontrakt. Forssén och Carlstedt pekar även i sin studie på det faktum att kvinnor i stor utsträckning väljer och styrs till arbetsområden som anses som särskilt lämpliga för dem, vilket i många fall innebär arbeten inom omsorg.

Vad är det då som ligger bakom en arbetsdelning där hon respektive han tenderar att finnas på skilda platser, göra olika saker och där hans göranden och låtanden tenderar att värderas högre och överordnas hennes. Och varför är det viktigt att dölja orättvisorna mellan könen, ex. genom att hävda att det är kvinnor som har makten i hemmet och över omsorgen. Ett användbart redskap för att analysera detta är teorin om kärlekskraften (Jónasdóttir, 2003) Jónasdóttir menar att kvinnors omsorg, vilket hon kallar kärlekskraft, kan jämföras med männens arbetskraft. Dvs. männen producerar ”materiella” ting medan kvinnor producerar kärlek och livgivande kraft som ger den nödvändiga sociala bekräftelsen. Hon menar att männen exploaterar och utnyttjar denna kraft som ger det sociala och existentiella förutsättningarna för deras handlingskraft. Jónasdóttir menar fokus när det gäller orsaken till den ojämlikhet som råder i samhället mellan män och kvinnor bör ligga i de sociosexuella relationerna mellan könen snarare än arbetsrelaterade – socioekonomiska positioner - och rättsliga förklaringsmodeller Hon pekar på det faktum att det idag råder total jämlikhet i regelverk och lagar men att det i praktiken fortfarande är männen som är överordnade (normen) som ett bevis för sin tes.

4. Metod

I detta avsnitt redogörs för undersökningens tillvägagångssätt och val av metod.

4.1 Val av metod

Utifrån frågeställningen som syftar till att undersöka människors upplevelser och erfarenheter i samband med hjälp från kommunens hemtjänst föll valet av metod på en kvalitativ studie. Detta ligger väl i linje med vad Silverman (2000) talar för. Enligt honom är det viktigt att i valet av forskningsmetod se till vad det är man vill undersöka och välja en metod som kan ge svar på forskarens frågeställning. Kvalitativa studier syftar just till att undersöka någots beskaffenhet i motsats till kvantitativa studier som syftar till att undersöka hur mycket av något.

Vidare valdes att arbeta utifrån induktiv ansats dvs. det finns inga färdiga hypoteser som ska prövas, däremot finns utgångspunkter i äldre- och genusforskning. Vi anser att detta stämmer väl överens med vad Guvå och Hyllander (2003) förespråkar. De menar att induktiv forskning innebär att forskaren inte utgår från någon bestämd teori när det gäller resultatet av undersökningens frågeställning. Deduktiv innebär tvärtom att forskaren har hypoteser och teorier som endera ska verifieras eller falsifieras. Detta innebär enligt Guvå och Hyllander inte att en forskare som arbetar induktivt är helt utan teori. De menar att forskaren även i dessa fall har en teoretisk grund från vilken hans syn på världen vilar. Detta var något vi tog fasta på och efter diskussion kom vi fram till några begrepp som skulle komma att spela roll för vår analys och därmed också för vår förståelse. Dessa teoretiska utgångspunkter presenteras företrädesvis i kapitel 3. Genom att synliggöra och vara medvetna om vår teoretiska grund har vi också förhoppningsvis lättare att vara öppna för nya perspektiv.

4.2 Undersökningsgrupp och urval

Den kvalitativa metoden innebar att intervjuer valdes som datainsamlingsmetod. Efter diskussion kom vi fram till att sex intervjupersoner var rimligt i förhållande till den tid vi hade för undersökningen. Dessa valdes utifrån ett strategiskt urval där kriterierna var att det skulle vara tre män och tre kvinnor över 65 år med minst tio timmar hjälp i veckan från hemtjänsten. För att uttala sig om skillnader mellan män och kvinnor så måste även jämförelsen göras mellan könen. Minsta antal hemtjänststimmar har vi baserat på att vi vill undersöka äldres upplevelse i samband med hemtjänst och vi ville säkerställa att personen hade regelbunden hjälp från hemtjänsten.

Kvale (1997) menar att en vanlig fråga när man använder sig av intervju som metod är hur många intervjupersoner som behövs och att svaret är att det behövs så många som krävs för att ta reda på det forskaren vill veta. Samtidigt pekar han på att forskaren har andra faktorer som han/hon måste ta hänsyn till som exempelvis hur mycket tid och pengar som finns att tillgå och kvalitet kontra kvantitet. I vårt fall har den tid vi haft till förfogande varit en begränsning.

Sex intervjupersoner var max för att vi skulle hinna genomföra en noggrann analys av det insamlade materialet. Vi anser att en väl genomförd bearbetning av data och en välgjord analys främjar undersökningens validitet (giltighet och relevans) mer än ett större antal intervjupersoner.

4.3 Datainsamling

Som instrument för insamling av data vid intervjuerna har en intervjuguide med öppna halvstrukturerade frågor använts. Resonemang fördes kring hur vi skulle lägga upp intervjun och kom fram till fem frågeområden vi ville samtala kring: bakgrund, tid, rum, roll samt insatser/hjälp. Utifrån varje frågeområde har vi arbetat fram ”stödfrågor” men försökt låta respondenten tala så fritt som möjligt om sina upplevelser och erfarenheter.

Intervjuer har fördelen att de ger möjlighet till fördjupning av data. Följdfrågor kan ställas vid oklarheter och på så vis rätta ut frågetecken som uppstår under datainsamlingen och undvika missförstånd. Nackdelen är att antalet respondenter blir litet då intervjuer är tidskrävande. Vi anser dock att fördelarna som intervjun ger när det gäller att få fram djupdata är så stor när det gäller undersökningar av upplevelser att det väger över till nackdel för ett stort antal respondenter, vilket en enkätundersökning hade gett.

Kontakt togs med ett antal områdeschefer för att få tillgång till informanter. Områdeschefer vid äldreomsorgen lämnade ut en förfrågan till personer som stämde överens med våra urvalskriterier och vi fick sedan en lista med namn och telefonnummer till personer som var intresserade av att delta. Av de som kontaktades för förfrågan och bokning av tid och plats för intervjun var det en person som avböjde att delta i studien när vi ringde varpå vi fick fråga en annan person.

Intervjuerna utfördes i intervjupersonernas hem då det var svårt för dem att förflytta sig. Vi valde också att båda författarna skulle delta vid intervjutillfällena. Vi var medvetna om att detta kunde vara negativt i fråga om maktbalans gentemot informanten men ansåg att vid analystillfället var det av väsentlig vikt att båda hade samma information och erfarenheter från intervjuerna. Att en av oss enbart skulle lyssna på inspelning av intervjun skulle innebära att denne förlorade mycket information som förmedlas via kroppsspråk och andra icke verbala informationskanaler. Intervjuerna bandades för att vi skulle kunna fokusera på samtalet och inte på att föra anteckningar samt för att ha tillgång till intervjun som helhet i analysen. Alla intervjupersoner tillfrågades om det var okej att vi spelade in samtalet och alla respondenter godkände detta.

4.4 Bearbetning och analys

Vi har när vi tolkat och analyserat våra intervjuer inspirerats av hermeneutisk tolkning enligt Kvale (1997). Arbetet började med att intervjuerna ordagrant skrevs ut och därefter lästes utskrifterna noggrant igenom. Därefter söktes efter ord eller uttryck i texten som skiljde sig mellan män och kvinnor. När vi hittat ett antal sådana ord och uttryck tittade vi på i vilka sammanhang de äldre använde dessa ord. Detta anser vi överensstämmer med Kvales beskrivning att forskaren först förvandlar sin intervju med respondenten om dennes livsvärld till skrift/text och därefter tolkar denna.

Vid första anblicken var det svårt att se genuskillnader. Vi fick fram teman angående begränsat livsrum, alla dagar såg lika ut för respondenterna, m.m. Texten analyserades åter i helhet och delar. Vi finner stöd i denna metod utifrån Kvales (1997) beskrivning enligt vilken att tolka en text innebär att växla mellan helhet och delar. Forskaren läser först igenom intervjun för att få en allmän uppfattning för att sedan gå tillbaka till viss teman och utveckla deras mening. Därefter går man åter tillbaka till den helhetliga meningen av intervjun som nu

kan ses i ett nytt ljus genom att delarna lyfts fram och förtydligats i de teman man hittat (Kvale, 1997). Vi kunde efter bearbetning av materialet urskilja ett antal kategorieier ur vilka vi hittade fem teman där vi kunde se tydliga skillnader i mäns och kvinnors erfarenheter och upplevelser av hemtjänsten.

Dessa fem teman utgör vår resultatdel som syftar till att besvara frågeställningen. Våra fem teman har vi sedan analyserat utifrån de utgångspunkter i äldre- och genusforskning vi tidigare beskrivit i arbetet.

4.5 Etiska överväganden

I forskningen finns vissa etiska regler som man måste ta hänsyn till när man utför en undersökning, bl.a. informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet innebär att vi skall informera deltagarna om forskningsuppdragets syfte samt att deltagandet är frivilligt och kan avbrytas när som helst. Det andra kravet är samtyckeskravet, vilket innebär att deltagare i undersökningen har rätt att själva bestämma över sin medverkan och i de fall respondenten är under 15 år skall samtycke inhämtas från vårdnadshavaren. Konfidentialitetskravet innebär att alla uppgifter i en undersökning skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga ej kan ta del av dem. Uppgifter från deltagare i undersökningen bör så långt som möjligt avidentifieras i rapporteringen. En annan regel att ta hänsyn till är nyttjandekravet, vilket innebär att insamlade uppgifter om enskilda personer endast får användas för forskningsändamål och inte för kommersiellt bruk (Andersen, 1998).

För att kunna tillgodose dessa etiska regler har vi före varje intervju tagit kontakt med intervjupersonerna per telefon och vid detta tillfälle informerat om det frivilliga deltagandet. Vi har även före varje intervjutillfälle gett intervjupersonen en mer utförlig information om rätten att när som helst avbryta deltagandet.

Vid intervjutillfället informerades om syftet med studien och om det faktum att intervjupersonerna i rapporten kommer att avidentifieras för att tillgodose konfidentialitetskravet. Respondenterna har informerats om att endast vi författare har tillgång till det insamlade materialet och att detta material efter undersökningens färdigställande kommer att kasseras. Våra telefonnummer har lämnats till intervjupersonerna om de skulle ha frågor kring undersökningen eller ångra sig angående sitt deltagande.

För att främja deltagarnas anonymitet valdes att presentera respondenterna som grupp, kvinnor för sig och män för sig, och inte enskilt. Vi har även i det första redovisade tema (se kapitel 5) valt att inte skriva ut några citat då det skulle vara allt för tydligt vem som deltagit i studien.

Deltagarna i undersökningen har erbjudits att få ett exemplar av den färdigställda rapporten eller om de så hellre önskar en sammanfattning av dess resultat.

5. Resultatredovisning

I detta kapitel redogörs för de resultat som framkommit i bearbetningen av intervjuerna.

5.1 Presentation av informanterna

Intervjupersonerna består av tre kvinnor och tre män. Kvinnorna befann sig i åldern mellan 82 år och 91 år. De var alla änkor och bodde ensamma i egen lägenhet. Två av dem hade bott på annan ort under yrkesverksam ålder för att senare flytta ”hem”. En av kvinnorna hade inte förvärvsarbetat. Männerna var mellan 66 år och 82 år. En var gift, en var skild och en var änklings. Två av männen hade bott på annan ort under en stor del av sitt yrkesverksamma liv.

5.2 Presentation av teman

I intervjuerna kunde vi när vi arbetade med utskriften av dem tydligt se ett antal teman som både kvinnors och mäns upplevelser kretsade kring, bland annat att de hade ett mycket begränsat livsrum, de flesta tog sig inte ens utanför lägenhetsdörren. Ingen av respondenterna gjorde skillnad på vardag eller helg, alla dagar såg lika ut samt betydelsen av ett engagerat nätverk. Dessa teman stämde väl överens med de teman som Hilja – Tuulik (1992) och Tamm (2002) redovisar i sina studier av äldre människors upplevelser i samband med omsorg i hemmet. I vår tolkning och analys av datamaterialet utifrån ett genusperspektiv var det dock andra teman som var framträdande, vilka redovisas nedan.

1. Tidigare yrkesliv
2. Reflektioner över hemtjänsthjälpen
3. Erfarenheter av hemtjänstpersonal
4. Upplevelser av hjälpberoende
5. Hjälp som äldre saknar

5.3 Tidigare yrkesliv

När vi under bakgrundsfrågor kom in på tidigare yrken beskrev männen ingående vilka arbeten de haft, vad skilda arbetsuppgifter innebar och vilka arbetsmoment de utfört. Deras tidigare orientering mot förvärvsarbete skildras förhållandevis detaljerat. Kvinnorna nämnde enbart i förbigående vilken typ av förvärvsarbeten de haft. Av kvinnorna hade en av dem varit hemmafru och att hon inte talade om sitt yrke var därmed naturligt. De andra två kvinnorna hade efter barnens uppväxt förvärvsarbetat under många år. Ändå kommenterade de inte arbetslivet närmare utan informerade endast om vart de arbetat och under hur många år. Vi kunde därmed se en tydlig skillnad angående vilken relation männen och kvinnorna hade till sitt förvärvsarbete.

5.4 Reflektioner över hemtjänsthjälpen

I våra insamlade data framkom den faktiska hjälpen från hemtjänsten som ett tydligt tema där vi kunde se skillnader i kvinnors och mäns upplevelser och erfarenheter. Kvinnor tänkte mer på de praktiska hushållssysslor de fick hjälp med som tvätt, disk, städ. Män reflekterade mindre över de sysslor som blev gjorda. Istället talar de i dessa sammanhang om sin personliga omvårdnad, dvs. hur de blev omskötta av personalen.

För en av kvinnorna var tvätten det hon först tänkte på i samband med hjälpen:

De tar all tvätten, tänk det tycker jag nästan är det bästa.

Vidare reflekterar hon över hjälpen med hushållssysslor och verkar tycka att det är skönt att slippa dessa sysslor:

Jag har gjort det där så mycket så det är väl min tur nu [att få hjälp].

En annan kvinna säger:

Men när de kommer och städar, då håller jag mig undan. Tänk, då kan jag faktiskt gå och lägga mig på sängen.

Det sist nämnda säger hon som om det är ett privilegium, en oväntad ”lyx” i sammanhanget. Vidare fortsätter hon:

Men det är ju så mycket de inte får göra. De får inte hänga tvätten, de får inte gå och handla, men en del bryr sig inte om det, det talar vi inte om säger de och så gör dom det. En del säger att det kan jag inte hjälpa dig med för det får jag inte göra. Det finns restriktioner förstår du och det måste det ju vara. Men man får ju bara städat en gång i månaden och det klarar man sig ju inte med. Jag har ordnat annan städhjälp var fjortonde dag.

Ytterligare en kvinna reflekterar även hon, när det gäller hemtjänsthjälpen, i första hand hushållssysslor:

Det är mycket som de inte hinner, eller får. Byta gardiner och så...

Männen beskriver hjälpen utifrån ett personligt perspektiv, hur hemtjänst personalen ”sköter” om honom.

En man säger:

Dom ger mig mat och kokar kaffe. Dom sköter mig så bra.

En annan man berättar om när hemtjänsten sköter honom, med vilket han menar klädbyte, toalettbesök och eftermiddagsvila:

De gör liksom sitt. I sitt tempo. De gör väl i stort sett samma varje gång. (...) sen kommer de på eftermiddagen och lägger ner mig, och så kommer dom senare och hjälper mig upp. Sen kommer de ikväll igen och nattläger mig.

Ytterligare en man beskriver sin hjälp utifrån den personliga omvårdnaden:

Dom kommer och hjälper mig upp på morgonen, med kläderna och smörjer benen.

Sammanfattning

Kvinnorna talar genomgående om praktiska hushållssysslor. Dessutom tar de också upp att få hjälp med dessa som något av en befrielse. Sådana uttalanden förekommer inte alls bland männen. De konstaterar endast att hemtjänsten gör det de ska, dvs. de insatser de är beviljade, utan att dessa beskrivs närmare. Männen talar istället mer om sin personliga omvårdnad när de berättar om sin hjälp från hemtjänsten. I det näst sista citatet framkommer en distans till omsorgens arbete. Det förefaller heller inte vara något som männen reflekterar eller funderar kring. ”De gör liksom sitt” samtidigt som detta ”sitt” inte är något man lägger sig i. Vet han eller ser han vad de gör är en fråga som kan ställas.

5.5 Erfarenheter av hemtjänstpersonal

I våra samtal med intervjupersonerna kan vi se att både kvinnor och män pratar om personalen som en viktig del av upplevelsen av hjälp från hemtjänsten. Däremot lägger de fokus olika när det gäller *hur* de pratar om hemtjänstpersonalen. Männen i undersökningen utgår från ett socialt perspektiv när de pratar om personalen medan kvinnorna talade om hur hushållssysslorna blev utförda.

En man säger:

Det är ingen skillnad [på] vem som kommer. De är så trevliga allihop.

En annan man uttrycker att det är skillnad på vem som kommer och utgår utifrån personkemi, att den sociala relationen måste stämma:

Det finns ju en del som man inte tycker om...dom gör väl inget fel direkt men det är nått som inte stämmer...personkemin stämmer liksom inte.

Även den tredje mannen uttrycker skillnad mellan personalen utifrån den sociala kontakten:

Man pratar ju inte lika mycket med de som är nya.

Kvinnorna däremot skiljer personalen via hur de upplever att personalen utför hushållssysslorna vilket kan illustreras med följande citatutdrag:

En del är fantastiskt bra, en del är kanske mindre händiga...det får man ju ta för vad det är...det är ingen ide att klaga. Och det gör man ju ändå inte.

Vidare reflekterar denna kvinna över skillnaden mellan yngre och äldre personal:

Äldre husmödrar de vet ju precis hur det ska vara...de här unga det är ju inte att begära av dem. Ibland glömmar de att diska och då får jag göra det själv.

En annan kvinna ”bedömer” personalen utifrån det hushållsarbete de utför och säger:

Dom är så bra allihop. Allting gör dom. Dom bäddar sängen och städar och tvättar, allting.

Uppfattningen om hemtjänstpersonalen verkar variera med graden av informellt nätverk och dess engagemang. De personer som var mindre nöjda med hemtjänstpersonalen är de som inte

har ett engagerat informellt nätverk. En kvinna som inte är helt nöjd med hemtjänsten uttrycker angående nätverket:

Alla är ju döda, det blir ju så förstår du(...) De andra [anhöriga] har ju fullt upp med sitt.

Den man som var helt nöjd med hemtjänsten bodde tillsammans med sin fru. Kvinnan som var helt nöjd med hemtjänstens insatser hade mycket engagerade anhöriga i form av son och barnbarn.

Sammanfattning

Det finns både män och kvinnor som uttrycker att de är fullkomligt nöjda med personalsituationen och de som uttrycker skillnad i upplevelse av hjälp beroende på vem ur personalen som ger hjälpen. De personer som är mest nöjda med hemtjänstpersonalens insatser är de som hade engagerade anhöriga. Däremot skiljer sig männen och kvinnorna åt när det gäller utifrån vilka egenskaper de beskriver personalen. Männen pratar om den sociala kontakten och vikten av att den sociala relationen stämmer medan kvinnorna utgår från hur och vilka hushållssysslor som blir gjorda när de beskriver sina erfarenheter av hemtjänst personal.

5.6 Upplevelser av hjälpberoende.

Könsskillnader kan även ses i kvinnornas och männens upplevelser av att vara beroende av hjälp.

En kvinna uttrycker detta i relativt negativa ordalag vilket illustreras nedan:

Det är förskräckligt...det är faktiskt förskräckligt. Det är inte roligt att vara beroende av andra människor som man inte har känt över huvudtaget.

Även en annan kvinna ger uttryck för liknande upplevelser:

Det är det som är ledsamt vet du...att inte klara sig själv. Hoppas att det blir bättre...det har redan gått tillbaka mycket.

En man säger betydligt mer nedtonat att det är något man får finna sig i:

Det är ju lite motgjort men när det inte går får man finna sig i det. Man är ju van det nu.

För en annan man förefaller erfarenheten inte speciellt negativ och han avslutar med att lakoniskt konstatera att det är bra att hjälpen finns:

Nej det är väl inte något speciell, jag vore väl hellre frisk men. Det är väl bra att hjälpen finns för dom som behöver.

Sammanfattning

När det gäller hur män och kvinnor ser på sin situation när det gäller att vara beroende av hjälp för att klara sin vardag skiljde sig deras beskrivning av detta åt. Kvinnorna upplever det

svårare att vara beroende av hjälp än männen. Kvinnornas svar är mer känslofyllda och de uttrycker en större sorg och saknad över att inte längre klara av att sköta vardagens sysslor själva. Männen uttrycker mer acceptans över sin situation och konstaterar att det är så det är.

5.7 Hjälp som äldre saknar

Man kan även i materialet skönja könsskillnader mellan vilken hjälp männen och kvinnorna saknar. Män nämner tekniska hjälpmedel och social kontakt, kvinnorna utgick återigen från praktiska hushållssysslor.

En man reflekterar kring tekniska hjälpmedel:

Jag skulle få en rullstol med hjälpmotor men jag vet inte vart den tog vägen. Det finns inget mer än dessa här bromsarna [visar på den rullstol han sitter i] och då blir det besvärligt när det lutar.

Liknande svar kan vi se hos en annan man som säger:

Jag vet inte vad det skulle vara. Dom kommer ju och sätter in en fjärrstyrd dörröppnare till veckan.

Vidare reflekterar han över brist på möjligheten att delta i sociala aktiviteter:

(...) det kan vara svårt att ta sig in i en del affärer (...) jag kan ju inte följa med på några bussresor heller jag tar mig ju inte in i bussen.

Ytterligare en man reflekterar över svårigheten att ta sig ut på egen hand:

Det skulle väl vara att komma ut då.

När det gäller kvinnorna tänker de i första hand på hushållets sysslor.

En kvinna säger när vi frågar om det är någon hjälp hon saknar:

Jadå det är det, men det kan man inte få så det är ingen ide att tänka på. De får ju inte göra vad som helst. Dom får ju till exempel inte hänga tvätt.

Två kvinnor har dessutom ordnat städhjälp på annat sätt än genom hemtjänsten. En av dem säger:

Jag får städat en gång i månaden och det klarar man sig ju inte med...jag har ordnat annan städhjälp som kommer varannan vecka.

Denna utsaga är nästan identisk med vad en annan kvinna ger uttryck för vilket vi redovisat under temat Reflektioner över hjälpen.

Ytterligare en kvinna har extra hjälp från en anhörig:

Nej då...det är så bra så...X [sonen] kommer och hjälper mig och dammsuger emellan och så hjälper han mig med handlingen...så det går så bra så.

Sammanfattning

Alla respondenternas beskrivningar visar på att de inte tänker så mycket på framtiden utan lever i det som är för stunden och de uttryckte att de var nöjda med de insatser de hade blivit beviljade. Ingen av respondenterna uttryckte funderingar kring framtida boende eller insatser om det fysiska tillståndet skulle försämrats. Dock fann vi när vi bearbetade och analyserade intervjuerna att det fanns insatser de äldre saknade som framkom under intervjuerna.

Både män och kvinnor uttrycker att det inte är någon idé att tänka på hjälp som de inte har tillgång till idag. Antingen pekade de äldre på att det var svårt att få igenom den hjälpen de saknar eller så refereras till att de har andra som utför sysslor som inte beviljas av den kommunala hemtjänsten. Ändå nämner respondenterna i nästa andetag, mer som i förbifarten, hjälp som de saknar.

Vi kan där se en skillnad i fråga om vad kvinnor och män reflekterade över. Männen nämnde tekniska hjälpmedel och sociala aktiviteter medan kvinnorna reflekterar över praktiska hushållssysslor som att hemtjänsten inte hinner byta gardiner och att de får städat alltför sällan.

6. Analys

I detta avsnitt redovisas studiens analys och tolkning av resultatet utifrån tidigare redovisade genusperspektiv men även utifrån historik och samhällets syn på den äldre människan. I analysen kopplas även till andra studier och litteratur.

6.1 Tidigare yrkesliv

Vid första anblicken ser inte detta tema ut att höra ihop med upplevelser och erfarenheter av hemtjänsten men har i själva verket stor betydelse för skillnader mellan män och kvinnor. Dvs. detta tema hänger samman med övriga teman.

Vi tolkar männens ingående och detaljerade beskrivningar av de arbeten de haft så att det är utifrån sina yrken de ser sig själva och har grunden till sin genusidentitet. Vi knyter här an till Connells (2003) tankar om genusidentitet. Connell menar att män och kvinnor agerar utifrån förväntningar i den omgivande kulturen för att uppnå den genusidentitet som är rådande. Vi anser vidare att genuskontraktet, där mannen ses som försörjare, ger oss en grund för vår tolkning. Likaså ger genuskontraktet grund för vår tolkning att kvinnorna inte identifierar sig med sina yrken utan istället kopplar sin genusidentitet samman med hemmet. Ytterligare stöd finner vi i Forssén och Carlstedt (2003) där vi kan se att genuskontraktet som ovan beskrivits var striktare fördelat under den för undersökningen aktuella generationens livstid.

Stöd finns även i Jónasdóttirs (2003) teori om kvinnors kärlekskraft och männens arbetskraft. Männerna utgör arbetskraft vilket innebär att deras uppgift i samhället är att producera ”materiella” ting. Vi kopplar detta till Hirdmans beskrivning av genusmönster som sociala processer där män och kvinnor genom livet socialiseras in vad det innebär att vara man eller kvinna. Då mannen utgör arbetskraft är det inte konstigt att han i större utsträckning identifierar sig med sina yrken.

Då mannen inte identifierar sig med hemmet och dess skötsel utgår han inte heller ifrån samma referensram som kvinnan när det gäller hemtjänstens insatser. Utifrån dessa skiljda identifikationsmönster kan olikheter i upplevelse mellan kvinnor och män härledas.

6.2 Reflektioner över hemtjänsthjälpen

I det empiriska materialet visar det sig att mäns och kvinnors upplevelser av sin hjälp från hemtjänsten skiljer sig åt. Kvinnors upplevelser utgår från hushållstjänsterna medan männen reflekterar utifrån sin personliga omvårdnad.

Forssén och Carlstedt (2003) beskriver livssituation för kvinnor födda i början av 1900-talet, till vilken generation våra kvinnliga informanter tillhör. Under denna tidsperiod var det kvinnorna som hade huvudansvaret för att hushållsarbetet blev utfört. De kvinnor vi intervjuat har alltså levt sitt yrkesverksamma liv under något annorlunda normer och värderingar kring bland annat genus än vad vi gör idag.

Vi anser att det är viktigt att ta hänsyn till deras historia när vi tolkar deras upplevelser av den hjälp de har idag. Det genuskontrakt som Hirdman (2001) beskriver där mannen försörjer och kvinnan tar hand om hemmet var under deras mest aktiva period tydligare och mer strikt uppdelat. Vi tolkar kvinnornas svar att hur man sköter hemmet har varit och är fortfarande en

viktig del i deras genusidentitet. Hemmet blir det sätt som man visar sig för andra och ger bekräftelse på att man sköter sina plikter. Där kan sådant som att byta gardiner vara viktigt, dels för det egna välbefinnandet men även inför andra.

Detta visar sig i kvinnornas beskrivning av hemtjänstens insatser. Deras upplevelser kretsar hela tiden kring hushållsarbetet. Kvinnorna har under sitt liv varit de som gett omsorg till andra, till man och barn (Forssén och Carlstedt, 2003). De har därmed ofta kommit i andra hand och sätter hem och familj före sig själva. Detta kan ses hos de kvinnor vi intervjuat då de inte nämner den personliga omvårdnaden som det viktigaste utan bryr sig mer om hur hemmet sköts. Att kvinnorna samtidigt också slipper delar av det oavlönade hushållsarbetet kan rent av upplevas som en lättnad.

Männen i undersökningen har levt sitt yrkesverksamma liv under samma tidsera som kvinnorna. Det innebär att deras del i genuskontraktet mellan makar (Hirdman 2001) har varit att vara försörjare och den som tog emot omsorg från kvinnorna. Hemmet och det oavlönade arbetet var kvinnornas arena (Forssén och Carlstedt, 2003). Vi tolkar utifrån männens beskrivning av sin upplevelse av hjälp från hemtjänsten att de inte överhuvudtaget reflekterar över de hushållssysslor hemtjänsten utför. Deras upplevelser utgår istället från dem själva och den personliga omvårdnaden. Vi tolkar detta som att mannen är van att få omsorg och kan koppla detta till Jónasdóttirs (2003) teori om kvinnors kärlekskraft. Dvs. mannen har genom livet sett kvinnors omsorg som självklar och utnyttjar denna kraft, det är möjligen enbart omsorgsgivaren som bytt skepnad från maka till omsorgspersonal.

6.3 Erfarenheter av hemtjänstpersonal

I undersökningen framkom att det fanns både män och kvinnor som var helt nöjda med hemtjänstpersonalen. Likaså fanns det både kvinnor och män som upplevde att det fanns personal som de tyckte bättre och sämre om. De personer som uttryckte att de var helt nöjda var de som hade engagerade anhöriga. Detta tyder på att upplevelsen av hur hemtjänstpersonalen i stort fungerade har att göra med hur den äldres nätverk ser ut och inte på om man är kvinna eller man. Däremot beskrivs erfarenheter av personal med utgångspunkt i skilda perspektiv beroende på kön men detta återkommer vi till.

Stöd för denna tolkning finns i Samuelssons (2002) beskrivning av nätverkets betydelse för personer med behov av professionellt stöd. Vi menar att det informella nätverket kompletterar det offentliga. De som saknar engagerade anhöriga saknar möjlighet till de sociala och praktiska aktiviteter, så som apoteksbesök, fika, social samvaro, osv. De som har detta nätverk "klarar" sig därmed med de tjänster som hemtjänsten tillhandahåller då det informella nätverket går in och hjälper till. Vi anser att det är viktigt, i de fall det informella nätverket saknas, att hänsyn tas till detta och att det formella nätverket i dessa fall till viss mån försöker kompensera för detta. Det kan t.ex. handla om att bevilja social samvaro som fika eller promenader. Tuulik-Larsson (1992) pekar just på vikten av goda relationer mellan de äldre och de professionella, särskilt som det informella nätverket ofta krymper vid hög ålder och det formella ökar därmed blir en allt större del av den äldres nätverk.

Vi kunde alltså inte se att genus spelade någon större roll för huruvida man var nöjd med hemtjänsten eller inte. Däremot beskrev män och kvinnor personalen utifrån olika perspektiv. Kvinnor beskrev sina erfarenheter av hemtjänstpersonalen utifrån hur de utförde hushållssysslorna och männen utifrån faktorer såsom hur den sociala relationen fungerade, hur man samtalande samt utifrån personlig omvårdnad.

Utifrån genuskontraktet tolkar vi kvinnornas beskrivning av viktiga kriterier för goda erfarenheter av personal att de även bedömer andra, huvudsakligen kvinnor, utifrån hur de sköter hushållets sysslor. Forssén och Carlstedt (2003) beskriver hur denna generation kvinnor redan som små flickor uppfostrades in i kvinnans roll som den som skötte "inomhussysslor". Utifrån detta kan kvinnornas uttalanden tolkas som att deras referensram i bedömningen av hemtjänstpersonalen är uppbyggd kring hushållet och sättet de utför sysslorna. Vi menar även att det faktum att hemtjänstpersonalen till största delen består av kvinnor ytterligare förstärker de äldre kvinnornas referensram.

Vi tolkar männens fokus på den sociala kontakten som att det viktiga för goda erfarenheter av personal utifrån Bekkengens (2002) beskrivning av makt i hemmet. Dvs. att männen är nöjda med att överlåta "makten", egentligen hushållsarbetet, i hemmet till kvinnorna. Om vi ser till Forssén och Carlstedts (2003) beskrivning av denna generations uppdelning av sysslor var mannen befriad från ansvar i hemmet. Hushållssysslor sköttes av kvinnor i form av, maka, mor eller hemsamarit.

Historiskt sett har kvinnor också varit de som arbetat inom äldreomsorg, vilket vi kan se i beskrivningen av hemtjänstideologin där rekryteringen inledningsvis bestod av medelålders hemmafruar (se Östnäs 2000). Denna tidsperiod sammanfaller med männen i undersökningens yrkesverksamma ålder och de har därmed socialiserats in i synsättet att kvinnan ger omsorg till de äldre. Detta har skötts automatiskt utan att de behövt befatta sig med "omsorgsarbete".

Utifrån ovanstående anser vi att mannen ser det som normalt att vara i centrum för kvinnors omsorg. Han lägger sig inte i hur kvinnor sköter hushållssysslor. Den "makten" överlåter han och han behöver därmed inte befatta sig med frågan och skaffar sig på detta vis ansvarsfrihet. Han är nöjd med att kvinnorna tar hand om "det där" (se Bekkengen, 2002). Istället värderar han omsorgsgivaren utifrån hur denna sköter om honom och utifrån personliga kriterier för vad han upplever som ett bra socialt samspel.

6.4 Upplevelser av hjälpberoende

Kvinnorna i undersökningen upplevde att de var beroende av hjälp från hemtjänsten som svårare än männen. Vi tolkar detta utifrån synen på hemmet som kvinnans "arena". Det är den plats i samhället där hon har kunskap och kompetens (Bekkengen, 2002) vilket gör att vi kan få en förståelse för varför kvinnorna upplever beroendet som svårare. Vi tycker oss även se genuskontraktets uppdelning (se Hirdman, 2001) i man och kvinnoysslor som starkt framträdande hos kvinnorna i vår studie och att, vilket vi tidigare nämnt, kvinnorna i mycket kopplar samman sin genusidentitet med hemmet.

Utifrån ovanstående tolkar vi det så att kvinnan i och med hjälpen från hemtjänsten fräntas det som under livet varit hennes domän även om hon inte har makten över den. Att en del av kvinnorna i undersökningen hade starka åsikter kring hur hushållssysslor utfördes tolkar vi som ett sätt från deras sida att försöka bevara och försvara det kunnande på den här arenan som hon har skaffat sig under hela livsrytmen. Vi menar att när kvinnan blir beroende av hjälp från hemtjänsten upplever hon att hon inte längre kan leva upp till sina kriterier över vad kvinnor ska klara av. Detta kan innebära att kvinnan upplever en förlust av den ställning hon tidigare haft som omsorgsgivare. I och med hjälpen byter hon social position från omsorgsgivare till omsorgstagare. Detta positionsbyte medför att hon starkare upplever

känslan av att vara beroende. Samtidigt uttrycker hon också lättnad över att bli av med delar av hushållsarbetet. Dessa två aspekter – upplevelse av beroende i kombination med en lättnad att slippa delar av hushållsarbetet - förekommer överhuvudtaget inte bland män.

Vi kan här knyta an till Jónasdóttirs (2003) resonemang angående kvinnan som producent av kärlek och livgivande kraft, dvs. omsorgsgivare. Kvinnan har hela livet givit av sin kärlekkraft till andra. I och med hjälpen från hemtjänsten får hon, kanske för första gången, mer omsorg än hon ger och hennes sociala position förändras vilket kan upplevas påfrestande, men på samma gång som en befrielse.

Männen uttrycker en större acceptans över sin situation. De reflektioner han gör är över sin egen begränsning, av att kunna komma ut och delta i sociala aktiviteter. De manliga respondenternas uttalanden kan knytas till Forssén och Carlstedts (2003) studie att männen under hela sitt liv har han socialiserats in i tankesättet att kvinnor sköter hemmet och ger omsorg, därmed är denna hjälp att betrakta som det normala. Utifrån detta kan vi få en förståelse för varför männen uttrycker en större acceptans och mindre uttalad känsla av beroende.

Vi hävdar att mannens sociala position inte genomgått en sådan genomgripande förändring som kvinnans. Han är fortsatt omsorgstagare. Han har alltid befriats från ansvaret att vara omsorgsgivare. Det här menar vi stämmer väl överens med de slutsatser vi tidigare kommit fram till. Mannen är utifrån genuskontraktet försörjaren, denna ställning förlorar han inte i och med hjälp från hemtjänsten. Här knyter vi an till Jónasdóttir (2003) och hennes tankar om mannen som arbetskraft, som producent av ”materiella” ting. Vi menar att mannen förlorar sin sociala position redan i och med pensioneringen, hans genusidentitet påverkas således inte av hemtjänsten, som berör hushållssysslorna och den personliga omvårdnaden. Detta är något som han är van vid och ser som självklart, detta att ta emot kvinnors kärlekkraft.

6.5 Hjälpsom äldre saknar

I det insamlade material kunde vi se att hjälp man saknar var ett svårt område att tala om för respondenterna. De uttryckte att de var nöjda och tacksamma för hjälpen de får samtidigt som de vagt uttrycker önskan om ytterligare hjälp. Tamm (2002) har i sin studie även hon funnit denna tacksamhet från äldres sida över att få hjälp från samhället. Hon menar att denna tacksamhet över hjälpen och det faktum att de äldre är beroende av den gör att de kommer i ett underläge. Om man även ser till den nedvärderande synen i samhället när det gäller äldre (Tornstam, 2001), där svaghet och osjälvständighet föraktas kan vi få en förståelse för hur det kommer sig att respondenterna har så svårt att efterfråga mer hjälp. De uttalanden om hjälp de äldre saknade fann vi istället när respondenterna talade kring andra områden. Här kunde vi se skillnader angående vad kvinnor och män saknade.

Återigen är det hushållssysslorna som står i centrum för kvinnorna. Det gäller främst städning, storstädning, tvätt och skötsel av tvätten. I vår studie hade kvinnorna städhjälp endast var fjärde vecka. Vi tolkar deras behov av mer städning utifrån Bekkengens (2002) studie att de, då de har större kompetens och kunnande med avseende på hemarbete, ställer högre krav än männen gör. Utifrån det historiska perspektivet antar vi att detta utfördes mer frekvent när kvinnorna själva orkade sköta dessa sysslor. Vi tolkar det så att kvinnornas genusidentitet är starkt förknippat med hur hemmet sköts, vilket vi tidigare pekat på, och därmed blir också dessa tjänster mycket viktigare för dem.

Av männen i undersökningen var det ingen som nämnde hushållssysslor som något de ville ha mer hjälp med. Istället var det tekniska hjälpmedel för att de skulle kunna komma ut mer alternativt hjälp från hemtjänsten med detta. Vi tolkar det som att hushållssysslor inte var det som männen ansåg var det viktigaste, de såg istället till mer till sina egna behov. I undersökningen kunde ingen av kvinnorna komma ut utan hjälp ändå var detta inget de talade om.

7. Slutdiskussion och konklusion

Vår studie syftade till att undersöka äldre människors upplevelser och erfarenheter av hemtjänsten ur ett genusperspektiv, dvs. vi ville undersöka vilka skillnader man kunde se mellan kvinnors och mäns upplevelser i detta sammanhang. När arbetet påbörjades kunde vi konstatera att det inte var enkelt att titta närmare på, eftersom tidigare studier gjorda som behandlade ämnet inte kunde hittas. Vi fick därför se på studier gjorda av äldres upplevelser av omsorg i hemmet vilka inte ser till om den äldre är en man *eller* kvinna. Vidare fick vi närma oss genusstudier och bl.a. titta på hur genus sett ut i samhället under respondenternas generation.

De resultat som utkristalliserade sig i form av teman var väl överensstämmande med det genuskontrakt Hirdman (2001) beskriver där kvinnans uppgift är att sköta hemmet. Kvinnornas upplevelser utgick i mycket från just hushållsarbetet. De värderade sig själva och andra efter hur sysslorna sköttes. Utifrån ovanstående, blir det då ett problem att endast få städlat var fjärde vecka? Påverkar detta kvinnornas självbild, självkänsla eller hur de upplever sitt hem som sitt?

Om vi ser till den för undersökningen aktuella generationens strikta uppdelning av genuskontrakten, vad som var kvinnoysslor och mansgöra (se Forssén och Carlstedt, 2003) är det inte så konstigt att kvinnornas genusidentitet finns i hemmet och i omsorgen till andra. Är det så att äldre kvinnor i och med oförmågan att sköta hemmet förlorar en bit av den de är när hemtjänsten tar över dessa sysslor? Måste kvinnorna omdefiniera sig själva? Vad innebär det för kvinnor som nästan hela sitt liv varit omsorgsgivare att bli omsorgstagare? De har genom hela livet varit omsorgsgivare och gett av sin kärlekskraft (Jónasdóttir, 2003) till andra människor.

Vi anser att den positionsförändring som kvinnorna genomgår när de inte längre klarar att sköta hemmet eller ge av sin omsorg, sin kärlekskraft som tidigare kan innebära en stor påfrestning. Då kvinnorna identifierade sig så starkt vid hushållssysslorna blev också deras känsla av att vara beroende av hemtjänsten starkare. Samtidigt, menar vi, känner många kvinnor en lättnad i och med denna positionsförändring. Hon slipper nu ansvaret och får vara den som tar emot omsorg. En av kvinnorna beskriver vad vi vill få fram på ett bra sätt när hon säger: *Jag har gjort det där så mycket så det är väl min tur nu. [att få hjälp]* (citat från resultatdelen).

Vi anser att genuskunskap borde vara en viktig och integrerad del av äldreomsorgen och att kunskap om denna generations kvinnor och män borde ligga till grund för denna omsorg. Vi menar att det måste finnas en medvetenhet från den professionelles sida angående detta. Hirdman (2001) pekar på att genus är en stabil men ändå föränderlig social relation i samhället som utgår från den kultur man lever i för stunden. Utan denna medvetenhet riskerar den professionelle omsorgsgivaren inom hemtjänsten att bedöma tidigare generationer utifrån sin egen generations värderingar. Forssén och Carlstedt (2003) pekar på att denna äldre generation är socialiserade in i en striktare uppdelning av det genuskontrakt än det vi har idag. Kvinnorna skötte hushållet, mannen försörjde familjen och skötte gården.

Denna generations män påverkas därför inte på samma sätt av hjälp från hemtjänsten då de under hela deras liv varit normalt att andra sköter dessa sysslor. Liksom kvinnorna socialiserats in i att hjälpa sin mamma i omsorgen om andra och skötseln av hemmet har männen socialiserats in i att inte göra det utan ta emot kvinnors omsorg.

Männen identifierade sig istället med sina yrken till skillnad från kvinnorna. Vi fick utförliga och detaljerade beskrivningar av förvärvsarbetet från männen. Förutom en kvinna hade samtliga förvärvsarbetat under många år. Ändå var kvinnorna var kortfattade när de talade om förvärvsarbetet och nämnde endast inom vilket område det utförts. Vi tolkar männens utförliga svar angående deras tidigare arbete så att detta är hur de definierar sig som person. Detta gör också att männens upplevelser och erfarenheter av hemtjänsten utgår från andra aspekter än kvinnornas.

I efterhand noterades att alla män i vår studie bodde i lägenhet och därmed hade "deras områden" när det gällde hemmet försvunnit automatiskt och dessa sysslor var inget som de fick hjälp med från hemtjänsten. Om det i undersökning funnits män bosatta i villa/hus som behövt hjälp med snöskottning, gräsklippning och andra utomhussysslor skulle dessa då framträda i större utsträckning i deras berättelser om hjälpen? En av männen beskrev att de få gånger han tog sig ut så var det till garaget.

De äldre männen identifierar sig med yrkeslivet i första hand och att det fanns ett behov att få berätta om sitt yrke, för att på så vis beskriva och bekräfta sin genusidentitet, vem man var och fortfarande kanske vill bli sedd som. De har under sitt liv sett sig själv som "arbetskraft" (se Jónasdóttir, 2003) Kanske ska hänsyn tas till detta vid biståndsbeslut. Det kan vara viktigare att få berätta om sitt liv än att få städad och tvättat ofta. En av männen hade städhjälp beviljat en gång per vecka men saknade sociala kontakter och nätverk. Och kvinnorna, bör de få mer städhjälp beviljat i enlighet med sina behov?

Vi kan se att genusperspektivet är ett viktigt perspektiv när det gäller hemtjänst. Äldre kvinnor har en stor del av sin genusidentitet kopplad till hushållssysslor och utgår från dessa i sina upplevelser och erfarenheter. Därför blir det viktigt hur hemtjänsten utformas och hur personalen bemöter äldre kvinnor för att inte inkräkta eller kränka. Äldre mäns genusidentitet utgår istället från yrkeslivet och från att vara man, normen. Vi menar att genusperspektivet är lika viktigt för männen när det gäller utformning och bemötande från personalen.

Att äldre mäns och kvinnors upplevelser och erfarenheter skiljer sig åt betyder inte att kvinnor inte behöver få den sociala kontakten eller att män inte vill ha hushållssysslorna utförda. Det måste däremot finnas en medvetenhet inom hemtjänsten om de olika perspektiv män och kvinnor utgår från, för att kunna möta enskilda på rätt sätt och få en förståelse för olika reaktioner hos män och kvinnor.

I studien har vi sett att de äldre känner en stor tacksamhet för den hjälp de får, vilket vi anser gör att de har svårt att framföra sina åsikter om hjälpen och de insatser de saknar. Tamm (2002) har även hon funnit denna tacksamhet i sin studie och hon pekar på det faktum att de äldre befinner sig i en beroendeställning gentemot den professionelle. Detta kan göra det svårt för den äldre att be om ytterligare hjälp eller försöka påverka dess utformning. En av kvinnorna i vår studie uttrycker detta på följande sätt: "(...) *det är ingen ide att klaga. Och det gör man ju ändå inte*". Tamm pekar även på bristen av kunskap när det gäller omsorgens utformning utifrån den äldres värden, preferenser och mål. Vi menar att genusperspektivet är ett kunskapsområde att ta hänsyn till och utgå från vid studier av äldreomsorg.

Vi vill poängtera att de resultat vi funnit i undersökningen gäller den generation som idag huvudsakligen får del av äldreomsorgen, dvs. gruppen 65 år och äldre. Män tar idag

exempelvis ett större ansvar för hem och barn än den aktuella generationens män gjorde. Samtidigt är fortfarande arbetsfördelningen mellan män och kvinnor i hemmet skev till kvinnors nackdel. Denna förändring har trots det skett successivt vilket gör att varje generation har sin utformning av genuskontraktet. Detta är något som både Hirdman (2001) och Connell (2003) pekar på, dvs. att genus är förknippat med den kultur vi lever i och den förändras över tid. Vi kan därför inte dra några slutsatser angående kommande generationer utifrån de resultat vi redovisar i vår studie. Dessutom är vi medvetna om att en undersökning av detta format – vi har endast intervjuat sex informanter – bör omges med metodologiska reservationer. Någon statistisk generaliserbarhet kan vi definitivt inte göra anspråk på. Samtidigt vill vi argumentera för att denna studie visar på det fruktbara i genusperspektivets teoretiska generaliserbarhet. Detta bör vidareutvecklas med fler empiriska studier inom området äldreomsorg och genus.

När man studerar äldres upplevelser av hemtjänst ur ett genusperspektiv kan man se tydliga kopplingar mellan genuskontraktets ansvarsfördelning och de referensramar män respektive kvinnor utgår från i sina upplevelser. Vi kan utifrån vår studie dra slutsatser om vikten av att personal runt de äldre är medvetna om dessa frågor för att kunna ta större hänsyn och öka självkänslan och minska beroendekänslan för både äldre män och kvinnor.

Litteraturlista

Andersen Ib (1998). *Den uppenbara verkligheten*, Lund, Studentlitteratur

Bekkengen Lisbeth (2002). *Man får välja*, Stockholm, Liber förlag

Connell R.W. (2003). *Om genus*, Göteborg, Daidalos

Dehlin Ove, Rundgren Åke (1995). *Geriatrik*, Lund, Studentlitteratur

Forssén Annika, Carlstedt Gunilla (2003). *Varsågod och var stark. Om kvinnors liv arbete och hälsa under 1900-talet*, Lund, Studentlitteratur

Guvå Gunilla, Hylander Ingrid (2003). *Grundad teori – ett teorigenererande forskningsperspektiv*, Stockholm, Liber, första upplagan

Hammarström Anne (2004). *Genusperspektiv på medicinen*, Stockholm, Höskoleverket

Heap Ken (1995). *Samtal med äldre*, Stockholm, Liber Utbildning, första utgåvan

Helander Jan (1996). *Att leva medan tiden går*, Natur och Kultur

Hirdman Yvonne (2001). *Genus – om det stabilas föränderliga former*, Malmö, Liber, 2:1 upplagan

Jónasdóttir Anna G. (2003). *Kärlekskraft, makt och politiska intressen*, Göteborg, Daidalos

Kvale Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund Studentlitteratur

Melin Else, Bang Olsen Rolf (1999). *Handbok i demens*, Stockholm Kommentus förlag

Samuelsson Gillis (2002) i, Dehlin Ove, Hagberg Bo, Rundgren Åke, Samuelsson Gillis, Sjöbeck Barbro (2002). *Gerontologi. Åldrandet i ett biologiskt psykologiskt och socialt perspektiv*, Falköping, Natur och Kultur, Första utgåvan, tredje tryckningen

Silverman David (2001). *Interpreting qualitative data*, London, Sage

Tamm Mare (2002). En existens mellan fyra väggar, *Socialvetenskaplig tidskrift, nr 1*, s. 32 - 47

Thomsson Heléne (1998). *Anpassningens pris. Kvinnors liv i vård och vardag*, Gothia

Tornstam Lars (2001). *Åldrandets socialpsykologi*, Stockholm, Prisma, sjätte upplagan, andra tryckningen

Tuulik Larsson Hilja *Rapport 1992*. Att bo kvar hemma. En studie om äldres upplevelse av sitt vardagsliv i samband med vård och omsorg i hemmet, Göteborg och Karlstad, Centrum för folkhälsoforskning

Uppföljning och utvärdering. 2002-103-2, Nationell handlingsplan för äldrepolitiken, Socialstyrelsen

Reepalu Ilmar och Isaksson Lars, "Äldre måste ta mer ansvar för sin egen tillvaro", 7/10 2004, www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=328426

Öberg Peter, i red Andersson, kap 2 (2002) *Socialgerontologi*, Lund, Studentlitteratur,

Östnäs Anders, i Goldberg, kap 7, (2000). *Samhällsproblem*, Lund, Studentlitteratur., femte upplagan